

آسیب شناسی حقوقی تنظیم گری دولت در حوزه رمزارزها

حسین خداوردی آرش*

محمد رضوی**

مهدي منتظر***

چکیده

پیشرفت روزافزون فناوری اطلاعات و افزایش کاربری آن در زندگی روزمره علاوه بر بهبود کیفیت حیات از طریق استفاده مشروع گاهی موجب آسیب دیدن جامعه نیز می‌شود. فضای سایبری که از دستاوردهای فناوری اطلاعات است، بستری را برای تحولات مختلف حقوقی و مالی فراهم آورده است. ارزهای رمزنگاری شده یا دیجیتال که از عمر آن‌ها چند سالی بیش نمی‌گذرد، به صورت گسترده استفاده می‌شوند. امروزه با مطرح شدن رمزارزهایی نظیر بیت‌کوین در کشورهای مختلف و استفاده گسترده مردم از آن‌ها، ابهام‌های متعددی در مورد ماهیت آن‌ها مطرح شده و پذیرش رمزارزها و پول مجازی، موافقان و مخالفانی داشته است که هر یک برای اثبات نظر خود به دلایل متعددی اشاره می‌کنند. از سوی دیگر، با توجه به نو بودن این پدیده، نقش تنظیم‌گری دولت‌ها در این حوزه جدید اهمیت دارد. با توجه به تکلیف دولت‌ها برای تأمین امنیت اقتصادی شهروندان و نیز حمایت از حقوق اساسی اشخاص، دخالت دولت در این حوزه جدید، ضروری است. پرسش اصلی این پژوهش آن است که دولت به عنوان نهاد تنظیم‌گر در حمایت از حقوق اشخاص در حوزه نوین رمز چه نقشی دارد؟ فرضیه پژوهش بر این مبنا استوار است که اگر دولت وظیفه تنظیم‌گری را به درستی انجام دهد، حقوق مالی اشخاص تضمین خواهد شد. روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است و در گردآوری منابع از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها: ارز دیجیتال، رمزارز، فناوری اطلاعات، تنظیم‌گری، دولت.

*. دانشجوی دکتری مالی، گرایش حقوق مالی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
h.khodaverdi9258@gmail.com

** . دانشیار رشته حقوق بین‌الملل دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Razavilawyer@gmail.com

***. استادیار گروه حقوق، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران. Montazeri@damavandi.au.ac.ir

مقدمه

پول‌های دیجیتال، پول‌هایی هستند که به صورت الکترونیکی ذخیره و منتقل می‌شوند. هر گونه پولی که بر مبنای صفر و یک باشد، در این تعریف می‌گنجد. برای مثال، ریال‌های موجود در حساب بانکی، بازنمایی‌کننده ریال‌های واقعی هستند که جایی نگه‌داری می‌شوند و در تعریف پول دیجیتالی جای می‌گیرند.^۱

بانک مرکزی اروپا در تعریف پول الکترونیک مقرر داشته است: «انباره الکترونیک ارزش پولی روی یک ابزار فنی که به شکل گسترده برای پرداخت به پذیرندگان (غیر از صادرکننده آن) بدون الزام به اتصال به حساب‌های بانکی، ولی به شکل یک ابزار پیش‌پرداخته حامل عمل می‌کند».^۲ با توجه به تعریف‌های یادشده می‌توان گفت پول الکترونیکی یا دیجیتال، پول منتشرشده از سوی دولت یا بخش خصوصی است که از طریق الکترونیکی، تولید، پخش و مبادله می‌شود و بر روی یک قطعه الکترونیکی ذخیره می‌گردد. وضعیت حقوقی رمزارزها در کشورهای مختلف با هم متفاوت است. برخی دولت‌ها، داد و ستد رمزارزها را ممنوع اعلام نکرده و حتی مقررات حمایت‌کننده نیز وضع کرده‌اند. کشورهای گروه دوم بر خلاف کشورهای تجویزکننده، رویکرد ممنوع‌کننده در پیش گرفته و مقررات مختلفی برای اعلام ممنوعیت دادوستد این رمزارزها تصویب کرده‌اند. گروه سوم، کشورهایی هستند که رویکرد مشخص ممنوع‌کننده یا تجویزکننده ندارند. بیش‌تر کشورهای دنیا به دلیل قانون‌گذاری نکردن در مورد این نوع از پول‌ها، در همین گروه قرار می‌گیرند.

بنابراین، مشخص می‌شود که سیاست واحد و مقررات منسجمی در زمینه ارزهای مجازی وجود ندارد و کشورها بنا به مصالح خود، رویکردهای مختلفی از جمله ممنوعیت، تجویز، تبیین مخاطرات از طریق صدور دستورالعمل و اخطاریه، پول یا کالا محسوب کردن آن‌ها، پذیرفتن به‌عنوان روش پرداخت، تهاتری دانستن معاملات این ارزها، اعمال نظارت‌های مختلف بر مبادلات چنین ارزهایی، اعمال مقررات مالیاتی یا پول‌شویی بر این ارزها و دنبال کردن ارز مجازی ملی را در پیش گرفته‌اند.

در عصر حاضر، ارزهای رمزنگاری‌شده در خط مقدم توسعه اقتصادی و مالی جهان قرار دارند. این امر، فرصت‌ها و تهدیدهای متعددی را در بازارهای مالی سراسر جهان به وجود آورده و در سال‌های اخیر سبب جلب توجه شمار قابل توجهی از شهروندان و فعالان اقتصادی به خود شده است. بر همین اساس، تعداد بازیگران درگیر در تجارت ارزهای رمزپایه در

۱. عبدی‌پور، ابراهیم، «تحلیل حقوقی ماهیت پول الکترونیکی»، حقوق خصوصی، ۱۳۸۹، سال هفتم، شماره ۱۶، ص ۵۵.

2-European Central Bank, Legal Working Paper Series, No. 7, July 1998 .

سال‌های اخیر افزایشی چشم‌گیر یافته است.^۱

در هر صورت، رواج روزافزون استفاده از ارزش‌های مجازی، تبیین احکام این ارزش‌ها و معاملات مربوطه، ذهن فقیهان، اندیشمندان دینی و حقوق‌دانان را به خود مشغول کرده است. امروزه در نظام حکمرانی نوین، تنظیم‌گری را فراتر از مفهوم اقتصادی و شامل انواع مداخلات دولت به منظور تحقق اهداف حاکمیت می‌دانند. تأمین منافع عمومی در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی و اقتصاد سیاسی و هم‌چنین از منظر ارتقای قابلیت و ظرفیت حکمرانی از دلایل توسعه مفهوم تنظیم‌گری در نظام‌های حکمرانی کنونی است.^۲

دخالت دولت در عرصه مقررات‌گذاری ارزش‌های دیجیتال به دلیل واقعیت انکارناپذیر این گونه ارزش‌ها مهم جلوه می‌کند؛ زیرا مزایایی که این گونه ارزش‌ها برای کاربران ایجاد می‌کنند، جذب بهره‌مندان زیادی را سبب می‌شود که ممکن است آسیب‌های جدی به اقتصاد کشور وارد کنند. برای مثال، فرارهای مالیاتی، پول شویی، تأمین مالی تروریسم و هزاران اقدامی که ممکن است از کنترل دولت‌ها خارج باشد، توسط این گونه ارزش‌ها صورت می‌پذیرد. پس مهم‌ترین علت دخالت دولت در تنظیم‌گری این گونه ارزش‌ها را باید در تأثیر آن بر اقتصاد جست‌وجو کرد.^۳ مقررات‌گذاری عرصه ارزش‌های دیجیتال باید نوعی تنظیم‌گری به شمار رود. این تنظیم‌گری نباید موجب ایجاد محدودیت و مانع بر سر راه توسعه تکنولوژی گردد، بلکه آن‌چه در این تنظیم‌گری در نظر قرار خواهد گرفت، استفاده از اصول و استانداردهایی است که از طریق آن‌ها بتوان رشد و بالندگی تکنولوژی را در جهت زندگی مطلوب‌تر تضمین کرد.^۴

در ایران به ویژه در سال‌های اخیر، موضوع ارزش‌های دیجیتال به واسطه استفاده از آن در توسعه مبادلات و ویژگی‌های متمایز آن مطرح شده است و در ابتدا نیز توجه فعالان و بازیگران حاکمیتی را در حوزه پولی و بانکی به خود جلب کرد. با توجه به ناشناخته بودن و ابهام‌های فراوان تاکنون واردات تجهیزات استخراج، انجام فرآیند مربوط و خرید و فروش ارزش‌های تولیدشده در صرافی‌ها ممنوع اعلام شده است.^۵

۱. قاسمی، ناصر، «فرصت‌ها و تهدیدات ارزش‌های دیجیتال: مطالعه موردی کشورهای منتخب شرق آسیا»، مجله سیاست جهانی، ۱۴۰۰، دوره دهم، شماره ۳، ص ۱۹۶.

۲. صابری، مریم و بهاره خواجه‌پور، «چالش‌ها و راهکارهای تنظیم‌گری مبادلات و سرمایه‌گذاری رمزارز در ایران»، نخستین کنفرانس بین‌المللی بلاک‌چین رمزارزها و اقتصاد جهانی، ۱۴۰۰، ص ۱۰.

۳. نواب‌پور، علی‌رضا، «تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری‌شده»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت مالی، ۱۳۹۷، ص ۶۹.

4-Borg, Joseph F. & Tessa Schembri with Partners, "The regulation of blockchain technology", 2009, pp.98-127.

۵. طهماسبی آشتیانی، سعید، «تنظیم‌گری صنعت استخراج رمزارزها، از چالش امنیتی تا فرصت

اقتصادی» (گزارش پژوهشی)، تهران: اندیشکده حکمرانی شریف، ۱۳۹۷، ص ۵.

با توجه به هزینه‌های بالای شناسایی و ردیابی فرآیندهای استخراج رمزارزها و معاملات در این بستر در صورت نبود تنظیم‌گری مناسب سازوکارهای مربوط، انتظار می‌رفت تنظیم‌گری و هماهنگی در خصوص این فناوری به صورت هماهنگ و مجتمع انجام شود.^۱ بر این اساس، در این پژوهش، درصدد تبیین ماهیت حقوقی رمزارزها و نیز حدود و ثغور تنظیم‌گری دولت در این حوزه نوظهور هستیم. روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است و در گردآوری منابع از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

گفتار اول. مبانی تنظیم‌گری دولت در حوزه رمزارزها

امروزه نظریه دولت تنظیم‌گر به یکی از نظریه‌های مهم در حوزه علوم مدیریتی و نیز حقوق اداری تبدیل شده است. بر این اساس، در خصوص مسائل نوظهور در حوزه فناوری‌های نوین مانند رمزارزها نیز ضرورت حضور دولت به عنوان نهاد تنظیم‌گر کاملاً وجود دارد.

بند اول. مفهوم تنظیم‌گری و ضرورت آن در حوزه رمزارزها

حکمرانی سیاست‌نوآوری، گستره وسیعی از وظایف و فعالیت‌ها را دربرمی‌گیرد و تمرکز آن بر تعاملات پیچیده میان نقش‌آفرینان مختلف است. با ظهور یک مدل جدید کسب و کار در یک بخش، ترتیبات موجود نقش‌آفرینان به هم خورده و لازم است ترتیبات جدیدی برای وضعیت جدید استقرار یابد. بیش‌تر مدل‌های جدید کسب و کار که مبتنی بر اقتصاد دیجیتال ظهور یافته‌اند، یک ویژگی مشترک دارند که راه‌گشای دولت‌ها در تنظیم‌گری این حوزه‌ها خواهد بود.^۲ به یک اعتبار، اصطلاح «دولت تنظیم‌گر»، متضمن تغییر نقش دولت از مداخله‌ایجایی به تنظیم‌گری با فاصله و داوری به ویژه در اقتصادهای پیشرفته است. اندیشمندان بر این باورند که ظهور دولت تنظیم‌گر به معنای پایان مدیریت تقاضامحور کینزی به مثابه پارادایم سیاست اقتصادی و تأکید بر ایجاد ابزارهای اداری نو برای هدایت نیروهای بازار است. به این ترتیب، با واگذاری صنایعی هم‌چون حمل و نقل، ارتباطات، آب، برق، گاز و مانند این‌ها به بخش خصوصی، دولت، نقش مراقب و ضامن رقابت و در صورت لزوم، حامی اجتماعی را بر عهده می‌گیرد و مهم‌ترین ابزارش برای ایفای این نقش نیز وضع، پایش و اجرای قاعده است.

۱. نوری، مهدی و حامد نجفی جزه، «بررسی تنظیم‌گری استخراج رمزارزها در اقتصاد ایران با رویکرد نظریه بازی‌ها»، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۱۴۰۰، دوره یازدهم، شماره ۳۹، ص ۱۴۰.

۲. حسینی، سعید و همکاران، «خوانشی نهادی از نظام مسائل سیاست‌گذاری در حقوق مالکیت (مطالعه موردی: صنعت نفت ایران)»، پژوهش‌نامه حقوق اسلامی، ۱۳۹۳، دوره پانزدهم، شماره ۴۰، ص ۲۵.

3-Bach, David, & Newman, Abraham, Regulatory state. Encyclopedia Britannica, 2016, p. 821. Retrieved from: www.britannica.com/topic/regulatory-state

دولت تنظیم‌گر جدید به واسطه اتکا بر نهادهای خودتنظیم و نظام‌های پیروی، کدهای رفتار و دیگر فنون واکنشی که جای‌گزین فرمان و کنترل مستقیم است، از دولت تنظیم‌گر در معنای متقدم آن متمایز می‌شود. بنابراین، ویژگی‌های دولت تنظیم‌گر جدید، تمرکززدایی، حکومت کردن با فاصله، رتبه‌بندی و شرمسار کردن و دیگر شکل‌های خودتنظیمی است.^۱ به این ترتیب، نقش دولت به یک نگهبان بی‌طرف تبدیل شد که از وجود رقابت و در صورت نیاز، حمایت اجتماعی محافظت می‌کرد. در واقع، این کار به معنی مقررات‌زدایی نیست، بلکه به معنای تنظیمات پیچیده‌ای برای بازتعریف نقش دولت در اقتصاد بود.^۲

بنابراین، دولت به عنوان تنظیم‌گر در حوزه رمزارزها باید نکاتی را در نظر بگیرد:

نخست - در اعلام بخش‌نامه‌ها و قوانین وضع‌شده در حوزه نوظهور رمزینه ارزها، سیاست‌گذار باید دقت و ظرافتی ویژه از خود نشان دهد؛ زیرا بیان نامناسب و شتاب‌زده موجب می‌شود از فرصت‌های رمزینه ارزها استفاده نشود و حتی آثار مخربی بر کسب و کارهای نوپای شکل‌گرفته تاکنون بر جای بگذارد و راه پیشرفت را در حوزه زنجیره بلوکی ناهموار سازد که در این صورت، امکان اصلاح آن به سختی میسر خواهد شد.

دوم - با توجه به تغییرات سریع فناوری زنجیره بلوکی و ارزها و کندی نظام تصمیم‌گیری کشور، یکی از چالش‌های مهم پیش روی سیاست‌گذار، اعلام قوانین با تأخیر زمانی است که پس از مدتی مجبور خواهد شد بر اساس تحولات این حوزه، قوانین و مقررات پیشین را اصلاح کند که در صورت داشتن نگاه محدود و بی‌توجهی به پویایی موجود، اعتبار سیاست‌گذار زیر سؤال خواهد رفت.^۳

ظرافتی ویژه که سیاست‌گذار باید در تدوین مقررات مناسب و انعطاف‌پذیر خود رعایت کند، باید این موردها را در نظر بگیرد:

نخست - تنظیم‌گری در حوزه رمزارزها، متفاوت از دیگر حوزه‌هاست؛ چون در بیش‌تر حالت‌ها، ساختار آن نامتمرکز است. بنابراین، شیوه مواجهه با آن نیز باید متفاوت باشد.

1-Levi-Faur, David, "The Odyssey of the Regulatory State: Episode One: The Rescue of the Welfare State", Jerusalem Papers in Regulation & Governance, 2011, 1(39), p 12

۲. شیرازی، حسین، «تنظیم‌گری به جای تصدی‌گری در سیاست‌گذاری (مطالعه موردی: الگوی تعامل نهاد کتابخانه‌های عمومی و بخش کتابخانه‌های شهرداری تهران)»، مجله دولت‌پژوهی، ۱۳۹۸، دوره پنجم، شماره ۲۰، ص ۵.

۳. نوری، مهدی و علی‌رضا نواب‌پور، «تحلیل ماهیت پولی رمزارزها در اقتصاد با تأکید بر مقایسه نوسانات رمزارزهای منتخب با نوسانات یورو، دلار و طلا»، فصل‌نامه اقتصاد دفاع دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، گروه منابع و اقتصاد دفاع، زمستان ۱۳۹۷، سال سوم، شماره ۱۰، ص ۴۲.

دوم - در حال حاضر، به فعالیت استخراج رمزارزها باید بیش‌تر به صورت یک فعالیت صنعتی نگریست، نه یک فعالیت در سطح خرد و خانگی. سوم - آنچه از دیدگاه سیاست‌گذار مغفول مانده، تنظیم‌گری کل فعالیت‌های مرتبط با رمزارزها در کشور با یک نگاه جامع و سیستمی است. به بیان دیگر، نمی‌توان یک بخش را بدون توجه به دیگر بخش‌ها به طور مجزا قانون‌گذاری کرد. به عبارت دیگر، تمامی این بخش‌ها همانند زنجیره‌ای به یکدیگر متصل هستند.^۱

بند دوم. اقدامات تنظیم‌گرایانه دولت در حوزه تأمین امنیت اقتصادی

الف) لزوم تأمین امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی، چهره جدید و مهم امنیت در دنیای معاصر است که توجه نظریه پردازان را در همه سطوح فردی، اجتماعی و ملی به خود جلب کرده است. جهانی شدن در حیطه علم اقتصاد، مقبولیت روزافزون بازارهای باز و شرکت‌های خصوصی را به عنوان سازوکار اصلی تشویق فعالیت اقتصادی مطرح ساخت. با این حال، تشدید ناامنی انسانی از بعد اقتصادی، از جمله نتایج جهانی شدن پرشتاب و تحولات ناشی از انتقالات تکنولوژی بود.^۲ یکی از حقوق اساسی مردم در هر نظامی، برخورداری از امنیت اقتصادی است. یکی از جلوه‌های حفظ امنیت اقتصادی نیز عرضه با پشتوانه پول در بازارهای پولی است. سؤال پیش رو این است که آیا استخراج‌کنندگان ارزهای مجازی در عرضه این ارزها به بازارهای پولی جهان، پشتوانه‌ای نیز برای این امر قرار می‌دهند؟ بر فرض، اگر هم اعمال آن‌ها تحت نظارت دولت متنوع مشارک‌الیهم باشد، عرضه ارز به بازارهای پولی با سپردن پشتوانه طلا به خزانه دولت صورت نمی‌پذیرد. در این صورت، خطرهای این امر می‌تواند نظام اقتصادی کشور را تحت‌الشعاع قرار دهد. در نظام حقوقی ایران در خصوص ارزهای تولیدشده توسط حاکمیت باید گفت که اگر تولید آن‌ها بدون پشتوانه صورت گیرد، آثار منفی بیان‌شده می‌تواند گریبان‌گیر اقتصاد ایران شود.

ب) تبیین سیاست جنایی برای مبارزه با پول‌شویی

ارزهای دیجیتال با این ویژگی‌ها شناخته می‌شوند: مبتنی بودن بر فناوری «بلاک‌چین»،

۱. نوری و نجفی جزء، پیشین، ص ۱۲۵.

۲. سیف، الله‌مراد، «مفهوم‌شناسی امنیت اقتصادی»، فصل‌نامه آفاق امنیت، ۱۳۸۹، سال سوم، شماره ۹، ص ۸.

۳. آقای طوق، مسلم و مهدی ناصر، «چالش‌های حفاظت از داده‌های خصوصی در حوزه اینترنت اشیا: مطالعه تطبیقی حقوق ایران و اتحادیه اروپا»، فصل‌نامه حقوق اداری، ۱۳۹۹، دوره هفتم، شماره ۲۳، ص ۱۶.

طراحی شده بر اساس کنترل نامتمرکز و بدون وابستگی به دولت و قدرت مرکزی، وجود نداشتن در خارج از بستر اینترنت، نداشتن پشتوانه پول، طلا یا کالای دیگر (در بیش‌تر حالت‌ها)، قابلیت استخراج، دارای ارزش، قابل تبدیل به دیگر رمزارزها، پول‌های فیزیکی و کالا، امکان ذخیره ارزش و واحد شمارش قرار گرفتن.^۱ از این رو، نامتمرکز بودن پول مجازی که بر اساس آن، تمامی فرآیندهای انتشار، پردازش و اعتبارسنجی معاملات توسط شبکه کاربران و بدون هیچ واسطه‌ای برای نظارت و دخالت دولت‌ها صورت می‌پذیرد، زمینه‌ساز پول‌شویی است.^۲

اجرای سیاست جنایی و راهبرد منسجم مبارزه با پول‌شویی به صورت سنتی و سایبری و از طریق بیت‌کوین، نیازمند مدیریت تخصصی در سطح ملی است. در ایران، شاید بانک مرکزی ایران، کلیدی‌ترین نهاد مسئول در مبارزه با پیش‌گیری از پول‌شویی از طریق نظام بانکی و پولی است.^۳ امنیت در ساختار بیت‌کوین، موضوعی چندبعدی و متمایز از دیگر پول‌هاست. چون بیت‌کوین، یک ارز مجازی نامتمرکز است، به منظور از بین بردن امکان کلاهبرداری یا تبدیل آن در فرآیند معامله، در یک زمان مشخص، طراحی شده است.^۴

در حال حاضر، فعال‌ترین رویکرد در نظارت قانونی و مقرراتی بر عملیات ارز مجازی مربوط به اعمال قوانین و قواعد حاکم بر انتقال پول است. این قوانین تقریباً در هر حوزه قضایی در جهان به اجرا درمی‌آید و هدف اصلی از آن‌ها، پیش‌گیری از پول‌شویی یعنی تبدیل وجوه حاصل از انجام فعالیت‌های غیر قانونی به وجوه حاصل از فعالیت‌های مشروع تجاری است. یکی دیگر از چارچوب‌های قانونی فعال موجود که در حال حاضر به طور معمول برای اثرگذاری بر فعالیت‌های ارز دیجیتال اعمال می‌گردد، مجموعه قواعد حاکم بر خدمات‌رسانی مالی است. در بسیاری از حوزه‌های قضایی، بانکداری، تجارت کالاها، تبدیل ارز خارجی و انواع دیگر خدمات مالی را مقام‌های دولتی تنظیم می‌کنند.^۵

۱. فتح‌اللهی، حانیه و رضا عزمی، «ارائه یک مکانیزم پرداخت امن مبتنی بر پول دیجیتال»، هفتمین همایش ملی بانکداری الکترونیک و نظام‌های پرداخت، ۱۳۹۶، ص ۳۴.

۲. فراتی، مریم و همکاران، «بیت‌کوین، پول‌شویی و راهکارهای مقابله»، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی بین‌المللی، ۱۳۹۹، دوره سیزدهم، شماره ۵۰، ص ۶۱.

۳. حسینی، حسین و افشار آذری متین، «پیش‌گیری از جرم پول‌شویی در نظام پولی و بانکی»، مجله آموزه‌های حقوق کیفری، ۱۳۹۴، دوره دوازدهم، شماره ۱۰، ص ۱۳۵.

۴. شاملو، باقر و عارف خلیلی پاجی، «چالش‌های حقوقی - اقتصادی ارزهای مجازی برای نظام‌های سیاسی در پرتو نظریه جای‌گزینی»، فصل‌نامه علمی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۹۹، دوره دوازدهم، شماره ۱، ص ۱۳۰.

۵. ماتسورا، جفری اچ.، «بررسی اجمالی مقررات ارز دیجیتال و پی‌آمدهای قانونی آن»، پژوهش‌نامه حقوق فارس، ۱۳۹۷، شماره ۱، ص ۱۵۳.

از دیدگاه نظری، رویکرد جمهوری اسلامی ایران به رمزارزها، وضعیت خاصی دارد. به گونه‌ای که از سال ۱۳۹۶، شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، این مبادلات را مشمول قوانین مربوط به کلاهبرداری و پول‌شویی اینترنتی کرده و محدود کردن این گونه فعالیت‌های اقتصادی تا سال ۱۳۹۸ استمرار داشته است. این در حالی است که از تیر ۱۳۹۸، بانک مرکزی ایران، مبادلات رمزارزهای دیجیتال را به صورت انحصاری، متعلق به خود دانسته است.^۱

به نظر می‌رسد با توجه به تجربه‌های جهانی، دبیرخانه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، تکلیف قانونی لازم برای کنترل مراکز مبادله پول مجازی با پول رایج کشور را بر عهده دارد. البته ممکن است این شورا، برخی اختیارات برای حکمرانی بهتر نیاز داشته باشد که احتمالاً در سطح هیئت وزیران قابل رفع است. با این حال، در جلسه سی‌ام شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، به کارگیری ابزار بیت‌کوین و دیگر ارزهای مجازی در تمامی مراکز پولی و مالی کشور ممنوع اعلام شد. حوزه نظارت بانک مرکزی نیز با توجه به پیش‌گیری از وقوع جرایم از طریق ارزهای مجازی، موضوع ممنوعیت به کارگیری ارزهای مجازی را به بانک‌ها ابلاغ کرد.

ج) تنظیم‌گری در حوزه آثار تورمی رمزارزها

یکی از مشکلات جدی در خصوص نگهداری رمزارزها، حفظ نشدن ارزش آن در گذر زمان است. حداقل انتظار خریداران ارز این است که بتوانند آن را در آینده خرج کنند و همان ارزش اقتصادی زمان قبلی را دریافت کنند. تغییرات هم‌بستگی میان قیمت بیت‌کوین و دیگر متغیرها بسیار متلاطم است و نشان می‌دهد که با دیگر متغیرها رابطه مشخص و پایدار ندارد. رابطه میان قیمت رمزارزها با دیگر قیمت‌ها بسیار پرنوسان است و تغییرات بسیار بالایی در پویایی‌های هم‌بستگی میان بیت‌کوین و دیگر قیمت‌ها ملاحظه می‌شود. این تغییرات نشان‌دهنده نوظهور بودن و بی‌ثباتی قیمتی رمزارزها نسبت به دیگر دارایی‌های مالی است.^۲ وجود نوسان قیمت در رمزارزها، چالشی‌ترین کارکرد رمز ارز در جایگاه پول معرفی شده است. نوسان قیمت موجب می‌شود تا رمزارزها، کارکرد ذخیره ارزش را نداشته باشند. علت عمده نوسان قیمت به وابستگی رمزارزها به عرضه و تقاضای صرف، نداشتن پشتوانه و دخالت نکردن دولت‌ها بازمی‌گردد.^۳ یکی دیگر از چالش‌های رمزارزها، چندوجهی بودن آن

۱. رحیمی، فتح‌الله و سحر شریفیان، «موقعیت رمزارزهای دیجیتال در نظام ملی و بین‌المللی»،

دوفصل‌نامه حقوق قراردادها و فناوری‌های نوین، ۱۳۹۹، دوره اول، شماره ۱، ص ۱۰.

۲. نواب‌پور، پیشین، ص ۱۰۰.

۳. روشن، محمد و همکاران، «بررسی وضعیت فقهی و حقوقی بیت‌کوین»، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی،

۱۳۹۸، شماره ۸۷، ص ۱۳۵.

است که باعث می‌شود در ساحت شناخت ماهیت و به خصوص تنظیم‌گری دچار مشکل شویم. این چندوجهی بودن موجب می‌شود رمزارزها به نهادهای مختلف اقتصادی و غیر اقتصادی کشور مرتبط باشند و این ارتباط موضوعی با نهادهای تصمیم‌گیر، در صورت نبود نهادی مشخص، چالشی جدی در راستای تنظیم‌گری رمزارزها ایجاد خواهد کرد.^۱

فعالیت ارزهای دیجیتال بر عرصه اقتصادی اثر می‌گذارد و ممکن است موجب کاهش ارزش پول ملی شود و گاهی نیز احتمال دارد تورم ایجاد کند. بنابراین، مقررات‌گذاری اقتصادی باید به گونه‌ای صورت گیرد که این گونه فعالیت‌ها چارچوبی پیدا کنند که اقدامات فعالان این حوزه در راستای اهداف اقتصادی دولت باشد. دخالت دولت در عرصه مقررات‌گذاری ارزهای دیجیتال به دلیل واقعیت انکارناپذیر این گونه ارزها مهم جلوه می‌کند؛ زیرا مزایایی که این گونه ارزها برای کاربران ایجاد می‌کنند، سبب جذب بهره‌مندان زیادی می‌شود که ممکن است آسیب‌های جدی به اقتصاد کشور وارد کند.

نوع نظارت و استانداردهاسازی در حوزه بلاک‌چین و ارزهای دیجیتال را می‌توان این گونه دسته‌بندی کرد:

یک - ایجاد استانداردهایی که قابلیت همکاری و حفاظت از کاربران نهایی را فراهم می‌کند؛

دو - اطمینان‌یابی از حفاظت از افراد آسیب‌پذیر و محافظت از آن‌ها در برابر اقدامات مجرمانه؛

سه - اقدامات مبتنی بر جذب سرمایه‌گذاری و ایجاد شیوه‌هایی برای حفاظت از اموال سرمایه‌گذاران در برابر سوء استفاده و تقلب.^۲

نبود ابزار لازم برای اعمال سیاست‌های پولی، تهدید اقتصاد واقعی با ارائه رمزارزها و نبود راهکار مناسب برای تجهیز منابع از سرمایه‌های خرد و تخصیص آن‌ها به فعالان اقتصادی برای رشد و شکوفایی کشور، مشکلاتی جدی فراروی نهادهای مختلفی از جمله وزارت اقتصاد و بانک مرکزی ایران است. خطر سرمایه‌گذاری در رمزارزها بسیار متعدد است که نوسان قیمتی، حفظ نشدن ارزش، برگشت‌ناپذیری وجه، تهدید رقیبان و نقدشوندگی پایین از آن جمله است. سرمایه‌گذار در صورت خرید رمزارز، همه این ریسک‌ها را می‌پذیرد و هیچ نهادی، مسئول آن نخواهد بود. در ایران، نهادی مانند سازمان بورس و اوراق بهادار با طراحی بازار برای این ارزها می‌تواند خطر سرمایه‌گذاری را تا حدودی کاهش دهد.^۳

1-Matta, M, I. Lunesu and M. Marchesi, "The predictor impact of Web search media on Bitcoin trading volumes", 7th International Joint Conference on Knowledge Discovery, Knowledge Engineering and Knowledge Management (IC3K), 2011, p. 25

۲. باباپور، محمد و امیر جوادی، «ضرورت مقررات‌گذاری ارزهای دیجیتال و تبیین موانع ساختاری»، مجله اندیشه حقوقی، ۱۳۹۹، شماره ۴۶، ص ۱۸.

۳. نوری، مهدی، «مدل‌سازی نوسانات نرخ ارز»، رساله دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه تهران، دانشکده اقتصاد، ۱۳۹۶، ص ۲۵.

گفتار دوم. چالش‌های حقوقی در حوزه رمزارزها

استفاده از ارزهای دیجیتال ممکن است با حقوق اساسی اشخاص نیز تزاخم پیدا کند. به همین دلیل، ضرورت دخالت دولت در این حوزه محسوس است. چالش‌های حقوقی با توجه به ماهیت حقوقی رمزارزها قابل بررسی و تحلیل است.

بند اول. ماهیت حقوقی رمزارزها

در خصوص ماهیت حقوقی رمزارزها اختلاف نظرهایی وجود دارد. بنا به یک نظر، رمزارزها مال هستند و مالیت دارند. آیا می‌توان برای رمزارزها قائل به مالیت شد و آن‌ها را مال قلمداد کرد؟ در خصوص طبیعت غیر ملموس، غیر عینی و غیر فیزیکی رمزارزها، این موضوع موجب خروج رمزارزها از مفهوم مال نخواهد شد، اما در خصوص صدق شرایط مالیت ممکن است تردید وجود داشته باشد که تبیین آن ضرورت دارد. ممکن است گفته شود مفید بودن هر چیزی از این نظر است که نیازی از انسان را برآورده کند، در حالی که رمزارزها، نیازی از انسان را برآورده نمی‌کنند.

در پاسخ باید گفت که برطرف شدن نیاز به دو شیوه انجام می‌شود: گاهی آن شیء به طور مستقیم، نیاز انسان را برطرف نمی‌کند و ارزش ذاتی ندارد، مانند اسکناس که ذات آن، کاغذی بیش نیست و ارزشی ندارد. با این حال، چون به عنوان وسیله‌ای برای رفع نیازهای انسان استفاده می‌شود، ارزش و مالیت اعتباری دارد.^۱

برای ارزهای مجازی نمی‌توان ارزش ذاتی قائل شد؛ چون نیازی را مستقیم برطرف نمی‌کنند، ولی از آن‌جا که این ارزها هم‌چون اسکناس و پول‌های امروزی می‌توانند به وسیله‌ای برای رفع نیازهای انسان به کار روند، مفید و ارزشمند تلقی می‌شوند. از سوی دیگر، عقلاً در برابر آن مال پرداخت می‌کنند و این به معنای آن است که نزد مردم ارزش اقتصادی دارد.^۲

با توجه به مبانی حقوقی موجود، اندیشمندان این حوزه در خصوص بررسی ماهیت رمزارزها به عنوان پول اختلاف نظر دارند. برخی حقوق‌دانان بر ماهیت رمزارزها به عنوان پول تأیید کرده‌اند.^۳ برخی دیگر، رمزارزها را پول به معنای واقعی نمی‌دانند و عنوان ارز را

۱. محمودی، اصغر، «تحلیل ارزهای مجازی در پرتو فقه»، فصل‌نامه مطالعات حقوق خصوصی، ۱۳۹۸، سال چهل و نهم، شماره ۳، ص ۵.

۲. نواب‌پور، علی‌رضا و همکاران، «تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری شده (مورد مطالعه: بیت‌کوین)»، اقتصاد اسلامی، ۱۳۹۷، شماره ۷۲، ص ۲۱۲.

۳. سید حسینی، میرمیثم و میثم دعایی، «بیت‌کوین، نخستین پول مجازی»، ماهنامه بورس، ۱۳۹۷، شماره ۱۱۴ و ۱۱۵، ص ۸۸.

در این موضوع، مبنی بر مسامحه گذاشته‌اند.^۱ از منظر حقوقی، دو ایراد و اشکال بر ماهیت پولی رمزارزها وارد شده است که هر دو اشکال قابل پاسخ‌گویی است: مورد اول، مالیت نداشتن است که در این خصوص باید گفت رمزارزها مال هستند و مالیت عرفی و شرعی نیز دارند. افزون بر آن، مطابق برخی نظریه‌ها لزومی ندارد آنچه به عنوان پول در جریان است، مال شمرده شود.^۲

بنابراین، می‌توان گفت از منظر حقوقی، اشکالی بر ماهیت پولی رمزارزها وارد نیست و در مقام نظری می‌توان آن‌ها را نوعی از پول‌های مدرن تلقی کرد.^۳

اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، امور کلان اقتصادی از جمله نظام بانکی را دولتی قلمداد می‌کند و همین اصل، بزرگ‌ترین چالش پذیرش رمزارزها در نظام حقوقی ایران است؛ چون اساساً رمزارزها با هدف حذف واسطه‌ها از مبادلات و تعاملات اقتصادی ایجاد شده‌اند و کاملاً نامتمرکزند و بانک‌ها و دولت‌ها نمی‌توانند بر مبادلات آن‌ها نظارت و کنترل داشته باشند. البته در تفسیر این اصل باید بیش‌تر تأمل کرد. مفهوم این اصل آن نیست که زمینه‌های حساس به طور مستقیم در دست دولت باشد، بلکه همین قدر کافی است که دولت نظارت مستقیم باشد و رشته امور را تا سطح حق تصرف در اختیار گیرد، حتی اگر این منابع در مالکیت بخش خصوصی باشد.^۴

از طرف دیگر، اصل ۴۴ قانون اساسی در تمایل دولت‌ها به هدایت جریان اقتصادی جامعه ریشه دارد و به شاخه نظم عمومی اقتصادی ارشادی مربوط است. نظم عمومی اقتصادی نیز نظامی قابل انعطاف، تابع زمان و مکان و اوضاع و احوال اقتصادی و مقتضیات متغیر سیاست اقتصادی است و از ثبات نسبی نظم عمومی سیاسی بی‌بهره است.^۵

در نتیجه، اگر مقتضیات زمان و مکان و منافع جامعه ایران در پذیرش رمزارزها و توسعه آن‌ها باشد و توسعه کاربردشان، سیاست‌های پولی و مالی و امور کلان اقتصادی را مختل نکند و به لحاظ فنی، صیانت از حق تصرف دولت نیز امکان‌پذیر باشد، پذیرش و اعتباردهی به

۱. میرزاخانی، رضا و همکاران، «بیت کوین و ماهیت مالی و فقهی پول مجازی»، گروه بازارها و ابزارهای مالی مرکز پژوهش توسعه مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۳۹۶، ص ۲۶.

۲. امینی، منصور و محمد میری، «داده‌های الکترونیکی به مانند پول»، مجله تحقیقات حقوقی، ۱۳۹۳، شماره ۱۶، ص ۱۵۷.

۳. خادم‌ان، محمود و همکاران، «شناسایی ماهیت حقوقی رمزارزها با تحلیل ساختاری آن‌ها در نظام حقوقی ایران»، مجله حقوقی دادگستری، ۱۴۰۰، دوره هشتاد و پنجم، شماره ۱۱۵، ص ۳۵۵.

۴. تسخیری، محمدعلی، پیرامون قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (توضیح مبانی و شرح الزامات قانون)، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۵، ص ۴۴۰.

۵. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها (جلد ۱)، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳، ص ۱۲۰.

آن‌ها از طریق قانون‌گذاری در این حوزه با مانع اصل ۴۴ قانون اساسی و مبادلات آن‌ها با مانع نظم عمومی تلاقی نخواهد کرد.^۱

بند دوم. نبود نهاد مرکزی متولی

در نظام پولی و بانکی، قوانین و الزامات ناشی از تعهدات، بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های گوناگون بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی وجود دارد تا نظام اقتصادی کشور بتواند محیطی امن و سالم برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی فراهم سازد و صاحبان سرمایه از مصونیت دارایی خویش اطمینان یابند. بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری و اشخاص حقیقی و حقوقی عرضه‌کننده خدمات پولی و بانکی یا هر گونه واسطه‌گری وجوه باید مطابق قوانین ویژه‌ای اقدام کنند. تأسیس یک نهاد مالی با دریافت مجوز و بررسی صلاحیت‌های مختلف همراه است و تصدی به عملیات بانکی بدون مجوز گاهی ضمانت اجرای کیفی نیز دارد. مطابق با ماده ۵ قانون مبارزه با پول‌شویی، همه صاحبان مشاغل غیر دولتی و مؤسسات غیر انتفاعی و همچنین اشخاص حقیقی و حقوقی مکلفند برای احراز هویت و شناسایی مراجعان، گزارش‌دهی معاملات یا عملیات مشکوک بانکی، ثبتی، سرمایه‌گذاری، صرافی، کارگزاری و مانند آن‌ها، نگهداری سوابق مربوط به شناسایی ارباب رجوع، مالک، سوابق حساب‌ها، عملیات و معاملات داخلی و خارجی اقدام کنند.

با وجود این قوانین و مقررات و بسیاری قوانین مشابه دیگر، در ارزش‌های مجازی به دلیل نبود نهاد مرکزی متولی و ناظر و معماری هم‌تا به هم‌تا، اجرای هیچ یک از این موارد ممکن نیست. از سوی دیگر، امکان اعمال نظارت و محدودیت‌هایی نظیر بررسی تابعیت اشخاص، میزان مجاز وجوه برای انتقال یا واریز و برداشت، کشور مبدأ و مقصد، گزارش‌دهی معاملات مشکوک و مسدودسازی حساب اشخاص وجود ندارد. تمام عملیات مالی رمزارزها از نظام پولی و بانکی رسمی به عنوان نقطه حیاتی خارج است و هیچ سامانه اطلاعاتی مربوط به سوابق تراکنش‌ها، کد ره‌گیری یا شناسایی و مشخصات نمایانگر هویت اشخاص برای بررسی و کنترل آن‌ها در دسترس نهادهای ناظر قرار ندارد.^۲

۱. زارع، امیر و حسن بهرامی، «ماهیت‌شناسی رمزارزها و تبیین چالش‌های بنیادین آن‌ها در نظام

حقوقی ایران»، کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق و پژوهش‌های دینی، ۱۳۹۹، ص ۱۲.

۲. نبوی، سید مهدی و محمود صابر، «مطالعه تطبیقی چالش‌های نظام عدالت کیفری ایران در

دادرسی جرایم مرتبط با ارزش‌های مجازی»، فصل‌نامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۳۹۹، دوره بیست و

سوم، شماره ۱، ص ۲۰.

بند سوم. بی‌ثباتی و نوسان قیمتی

چون رمزارزها پشتوانه ندارند و قیمت آن‌ها پرنوسان است، ارزیابی ارزش واقعی دشوار است و خطر ضرر سرمایه‌گذاری در ارز مجازی بالا می‌رود. یکی از مشکلات جدی در نگاه‌داری رمزینه ارزها، حفظ نشدن ارزش آن در گذر زمان است. حداقل انتظار خریداران ارز این است که بتوانند آن را در آینده خرج کنند و همان ارزش اقتصادی زمان قبلی را دریافت کنند. رابطه میان قیمت بیت کوین با دیگر قیمت‌ها پرنوسان است و تغییرات بسیار بالایی در پویایی‌های هم‌بستگی میان بیت کوین و دیگر قیمت‌ها ملاحظه می‌شود. این تغییرات نشان‌دهنده نوظهور بودن و بی‌ثباتی قیمتی این رمزینه ارز نسبت به دیگر دارایی‌های مالی است.

بند چهارم. خطرپذیری بسیار زیاد

خطر سرمایه‌گذاری در رمزینه ارزها بسیار متعدد است که از جمله آن‌ها می‌توان به نوسان قیمتی، حفظ نشدن ارزش، برگشت‌ناپذیری وجه، تهدید رقیبان و نقدشوندگی پایین اشاره کرد. بنابراین، سرمایه‌گذار در صورت خرید رمزینه ارز، همه این خطرها را می‌پذیرد و هیچ نهادی مسئول آن نخواهد بود. یکی از دلایلی که عموم مردم با وجود دیدن رشد قیمتی شگفت‌انگیز رمزینه ارزها هم‌چون بیت کوین، آن را نمی‌خرند، نداشتن احساس امنیت سرمایه است. مسائلی نظیر گم شدن و فراموشی رمز عبور، هک شدن کیف پول به دست کلاه‌برداران و گرفتار شدن در دام صرافی‌های متقلب و نظیر این‌ها، خطر ورود به بازار این نوع ارزها را بالا برده است. از این رو، با وجود سودهای کلانی که ممکن است این نوع از سرمایه‌گذاری‌ها داشته باشند، مردم به آن رغبتی نشان نمی‌دهند.

بند پنجم. تهدید اقتصاد واقعی

جایی که پول حقیقی و مجازی ارتباط پیدا می‌کنند، پول مجازی می‌تواند مقدار پول حقیقی را در دنیای حقیقی تحریک کند. هم‌چنین دیگر عوامل اثرگذار بر سیاست پولی از این طریق تحت تأثیر قرار می‌گیرند. بنابراین، نبود ابزار لازم برای اعمال سیاست‌های پولی، تهدید اقتصاد واقعی توسط ارائه رمزینه ارزها و نبود راهکار مناسب برای تجهیز منابع از سرمایه‌های خرد و تخصیص آن‌ها به فعالان اقتصادی با هدف رشد و شکوفایی کشور مشکلات جدی هستند که نهادهای مختلفی در همه کشورها درگیر آن خواهند بود.

بند ششم. تضعیف بانک مرکزی و نهادهای واسط

با رواج پول‌های مجازی، نقش نهادهای واسط و بانک مرکزی در تراکنش‌های کشور کم‌رنگ می‌شود که خطری بسیار جدی برای نظام پولی و مالی کشور است؛ زیرا جایی برای اعمال سیاست‌های پولی نمی‌ماند و هیچ نظارتی بر تراکنش‌های روزانه وجود نخواهد داشت.

بند هفتم. امکان فرار مالیاتی، پول‌شویی و گسترش بخش غیر رسمی اقتصاد

به دلیل ماهیت رمزنگاری‌شده این پول و شناسایی نشدن طرفین معامله، انگیزه انتقال بخشی از معاملات و نگه‌داری درآمد و ثروت در این نظام وجود دارد. در نتیجه، فرار مالیاتی امکان‌پذیر خواهد بود. این فرار مالیاتی به کاهش درآمدهای دولت‌ها منجر می‌شود و زمینه را برای گسترش اقتصاد غیر رسمی فراهم می‌کند. علاوه بر این، با توجه به سازوکار رمزینه ارزها، متخلفان می‌توانند پول نامشروع را از طریق فرآیند پول‌شویی وارد سیستم مالی کشور کنند.

در سال ۲۰۱۵، دیوان دادگستری اروپا با این استدلال که ابزارهای پرداخت مشمول مالیات بر ارزش افزوده نمی‌شوند، معافیت از پرداخت مالیات بر ارزش افزوده را بر ارزهای مجازی قابل تبدیل به پول رسمی اعمال کرد. البته مالیات بر درآمد و دیگر مالیات‌ها نیز بر این گونه ارزها قابل اعمال است که در این زمینه، هر کدام از کشورهای اروپایی قوانین خاص خود را دارند.

بند هشتم. لزوم قانونی‌سازی رمزارزها

سرقت، کلاه‌برداری، قماربازی، خرید و فروش اقلام ممنوعه و نظیر آن از جرایمی هستند که اگر قانونی‌سازی و جرم‌انگاری صورت نگیرد، امکان ارتکاب آن‌ها در زمینه معامله بیت‌کوین وجود دارد. با توجه به اصل قانونی بودن جرم و مجازات و دیگر قواعد از جمله اصل برائت و قاعده قبح عقاب بلابیان، در وهله نخست باید جرایم ناشی از ارزهای دیجیتال جرم‌انگاری شوند.^۱

از منظر حقوق‌دانان، قانونی‌سازی، فرآیندی است سه مرحله‌ای که شامل نظارت بر چگونگی تأسیس بانک یا یک مؤسسه مالی، نظارت بر شیوه فعالیت و بالاخره اعمال اقدامات اصلاحی برای بهبود وضعیت، حمایت یا مجازات بانک متخلف از قبیل تذکر کتبی، تغییر اعضای هیئت مدیره و اجبار به تزریق سرمایه توسط سهام‌داران است.

هر چند هزینه نظارت سنگین است، ضعف در نظارت به مراتب، هزینه سنگین‌تری خواهد داشت. مهم‌ترین رکن نظارت، حفظ ثبات و اعتبار نظام مالی است؛ زیرا وجود این عوامل سبب کاهش خطر ضرر سپرده‌گذاران و دیگر بستان‌کاران است. در این زمینه، ناظران در اجرای وظایف خود باید نظم و انضباط بازار را با اعمال حاکمیت شرکتی، از طریق ساختار

۱. بهره‌مند، حمید و امیرکیا عامری ثانی، «چالش‌ها و راهکارهای جرم‌یابی پول‌شویی از طریق ارزهای

رمزنگاری‌شده»، مجله کارگاه، ۱۳۹۸، شماره ۴۶، ص ۱۲۰.

مناسب و تنظیم قواعد مربوط به مسئولیت هیئت مدیره و مدیران ارشد و ارتقای سطح شفافیت مستحکم و تقویت کنند.^۱

گفتار سوم. راهکارهای حقوقی تنظیم‌گری در حوزه صیانت از حقوق شهروندان

استفاده از ارزش‌های دیجیتال ممکن است با حقوق اساسی اشخاص نیز تزاخم پیدا کند و ضرورت دخالت دولت در این حوزه نیز محسوس است.

بند اول. حمایت از داده‌های خصوصی

امروزه، تحت تأثیر تبادل داده پیام‌های الکترونیکی میان نهادهای عمومی و خصوصی، مسئله حفاظت از اطلاعات به امری مهم تبدیل شده است. این اطلاعات در دو گروه اطلاعات عمومی و شخصی طبقه‌بندی می‌شوند.^۲

افزایش روزافزون نقش سرویس‌های الکترونیکی و اتکا به شبکه‌های کامپیوتری، دنیای امروز را به دنیای دانش الکترونیکی تبدیل کرده است. به موازات فراگیر شدن این پیشرفت‌ها، حفاظت از داده‌های محرمانه و حاوی اطلاعات حساس به نگرانی مهمی تبدیل شده است. با توجه به این که در محیط‌های باز ارتباطی امروز به محض افشای اطلاعات، دیگر کنترلی روی انتشار آن‌ها وجود ندارد، داشتن حریم خصوصی و رعایت قواعدی برای استفاده از اطلاعات پس از افشای آن‌ها بسیار اهمیت پیدا می‌کند.

در نظام حقوقی ایران، ماده ۳۹ منشور حقوق شهروندی به ضرورت صیانت از اطلاعات شخصی اشخاص اشاره کرده است. این اطلاعات هنگام تخصیص امضاهای الکترونیکی مطمئن یا در صورت تصویب مقررات کنوانسیون مصوب ۲۰۱۷ در مجلس قانون‌گذاری ایران باید توسط مراجع صلاحیت‌دار دریافت و در بانک‌هایی ذخیره شوند. دسترسی غیر مجاز به این اطلاعات می‌تواند زمینه سوء استفاده از اطلاعات بیومتریک اتباع ایرانی را فراهم آورد. از این رو، پیش‌بینی سازوکاری صحیح برای حل این چالش‌ها جزو الزامات نظام حقوقی ایران نیز هست.^۳

۱. منظور، داوود و مهدی بادی‌پور، «نظارت در سیستم بانکی با تکیه بر اصول نظارتی کمیته بال به عنوان ناظر بین‌الملل»، نشریه راهبرد، ۱۳۸۷، شماره ۱۳، ص ۸.

۲. آقای طوق و ناصر، پیشین، ص ۳۳.

۳. آقای طوق، مسلم و مهدی ناصر، «سیاست‌گذاری ارزش‌های مجازی: کشاکش میان امنیت جامعه و حقوق اساسی مردم»، فصل‌نامه حقوق اداری، ۱۴۰۰، دوره هشتم، شماره ۲۶، ص ۳.

بند دوم. آزادی اطلاعات و ارتباطات

آزادی اطلاعات دارای دو بعد است: بعد آزادی اطلاعات، حق دسترسی افراد به اطلاعات موجود در دستگاه‌ها و مؤسسات عمومی است و بعد دیگر آن، آزادی اطلاع‌رسانی است. حق دسترسی به اطلاعات یعنی هر یک از اعضای جامعه هر زمان بتواند تقاضای دسترسی به اطلاعاتی داشته باشد که در یکی از مؤسسات عمومی و گاه خصوصی نگه‌داری می‌شود و آن مؤسسه فقط با توجه به دلایل پذیرفته‌شده و مشخص بتواند درخواست وی را رد کند.^۱ از طرف دیگر، یکی از لوازم آزادی ارتباط میان اشخاص، حفظ حریم خصوصی آن‌هاست. به گونه‌ای که طرفین بدون نگرانی از دخالت اشخاص ثالث یا آگاهی آن‌ها از اسرار تجاری دو طرف بتوانند مبادلات تجاری خود را انجام دهند. این امر دقیقاً خلاف سازوکار انعقاد قراردادهایی است که در بستر بلاک‌چین منعقد می‌شود؛ چون معاملات منعقدشده در این بستر، پس از انعقاد و نهایی شدن، در قالب کدهای رمزنگاری شده در بلوک‌های این زنجیره، ذخیره و برای عموم قابل مشاهده است.

در نظام حقوقی ایران، مطابق با مواد ۳۷ و ۳۸ منشور حقوق شهروندی، افشای اطلاعات مربوط به روابط شخصی افراد با یکدیگر جز در موارد تصریح‌شده قانون ممنوع دانسته شده است. از این رو، مفاد مقررات یادشده با سازوکار شفافیت انجام مبادلات تجاری در بستر بلاک‌چین در تعارض است. از طرف دیگر، مقررات و قوانینی مانند قانون دسترسی آزاد به اطلاعات نیز همانند مفاد ماده ۳۱ منشور حقوق شهروندی، تنها به مواردی هم‌چون دسترسی به اطلاعات مؤسسات عمومی اختصاص دارد و منصرف از اطلاعات شخصی افراد است.^۲

بند سوم. شفافیت اطلاعاتی

شفافیت و ارائه اطلاعات لازم به شهروندان نیز می‌تواند یکی از موضوعات مقررات‌گذاری و تنظیم‌گری در این حوزه قرار گیرد تا از طریق آن، شهروندان با جنبه‌های مجرمانه چنین فعالیت‌هایی بیش‌تر آشنا شوند. این امر می‌تواند نوعی حمایت تلقی شود که بر اثر آن، دولت‌ها با در پیش گرفتن اقداماتی می‌توانند اطلاعات لازم را برای پیش‌گیری از جرایم حوزه‌ای خاص به مردم ارائه دهند. بهره‌گیری صحیح از رسانه‌ها، هدایت صحیح و افزایش آگاهی مردم در تمام حوزه‌های رمزارزها اهمیت ویژه دارد.

متأسفانه، نوع انتشار اخبار این حوزه در فضای رسانه‌ها باعث تشدید این ناآگاهی در میان مردم شده و حتی ممکن است اثر معکوس بگذارد. برای مثال، در سال ۱۳۹۷ نوع پوشش خبری این حوزه و حتی اظهار نظر مسئولان، دربردارنده نگاه مثبت به استخراج رمزارزها بود.

۱. انصاری، باقر، آزادی اطلاعات، تهران: دادگستر، ۱۳۸۷، ص ۷۰.

۲. آقای طوق و ناصر، پیشین، ص ۳۶.

در سال ۱۳۹۸، پوشش خبری و اظهار نظر مسئولان تغییر پیدا کرد. در حالی که بسیاری از فعالان استخراج با توجه به رویکرد مثبت سال ۱۳۹۷، در این حوزه سرمایه‌گذاری کرده بودند، در تابستان سال ۱۳۹۸، برخوردهای انتظامی و قضایی سختی با آنان صورت گرفت. بنابراین، با توجه به نوظهور بودن این حوزه، یکی از تکالیف دولت‌ها، اطلاعات‌دهی شفاف دولت‌ها در حوزه رمزارزها و آموزش‌دهی کافی به شهروندان است که سبب پاسداری از حقوق شهروندان به ویژه حقوق مالی آن‌ها خواهد شد.

نتیجه‌گیری

تعریف‌های متعدد لغوی، حقوقی و اصطلاحی در مورد پول بیان شده است. بر اساس این تعریف‌ها، پول‌ها به انواع متعددی تقسیم‌بندی می‌شوند که پول‌های مجازی یکی از آن‌ها هستند که با الگوریتم‌های خاصی طراحی می‌شوند و با پول‌های الکترونیکی تفاوت دارند. با بررسی دلایل حقوقی موافقان و مخالفان استفاده از پول‌های مجازی می‌توان به این نتیجه رسید که بین‌المللی بودن، خرید آسان با هزینه عملیاتی پایین، سرعت تبادلات، مقاومت در برابر تورم، دور ماندن از تأثیر تحریم، ایجاد مشاغل جدید، امنیت و حریم خصوصی، شفافیت و بی‌طرفی، امکان انشعاب و ارتقای پروتکل، مزیت نسبی استخراج بیت کوین و برخی رمزینة ارزها، عرضه اولیه سکه، قراردادهای هوشمند، امکان ایجاد رمزینة ارزهای منطقه‌ای و تسهیل در پیمان‌های پولی دوجانبه و چندجانبه، تسهیل در جهانی شدن کسب و کارهای داخلی و بهبود صادرات غیر نفتی، ناممکن بودن جعل رمزینة ارزها، از عمده‌ترین دلایل موافقان این نوع پول است.

در مقابل، بی‌ثباتی و نوسان قیمتی، خطرپذیری بسیار زیاد آن، نبود قوانین و مقررات مشخص، تهدید اقتصاد واقعی، مشخص نبودن هویت فرستنده و گیرنده، تضعیف بانک مرکزی و نهادهای واسط، امکان فرار مالیاتی، پول‌شویی و گسترش بخش غیر رسمی اقتصاد، بروز مشکلات امنیتی و مشکل وراثت از مهم‌ترین دلایل مخالفان جریان یافتن پول‌های مجازی به شمار می‌آیند.

در این میان، نقش دولت به عنوان نهاد تنظیم‌گر و دخالت و ورود در حوزه رمزارزها سبب کاهش مشکلات ناشی از خطر سرمایه‌گذاری خواهد شد. بر این اساس، دولت از یک سو به عنوان تنظیم‌گر باید وارد عرصه شود و از دو جنبه بر موضوع اثر بگذارد:

اول - از نظر تأمین امنیت اقتصادی شهروندان که این امر با تبیین سیاست جنایی برای جلوگیری از پول‌شویی و لزوم جلوگیری از آثار تورمی رمزارزها در اقتصاد کشور امکان‌پذیر است.

دوم - دولت در راستای صیانت از حقوق شهروندان باید حقوق اساسی و بنیادین مانند حمایت از حریم خصوصی، پاسداری از آزادی اطلاعات و ارتباطات و نیز شفافیت اطلاعاتی را در حوزه رمزارزها تضمین کند.

فهرست منابع

۱. فارسی

الف) کتاب

۱. انصاری، باقر، آزادی اطلاعات، تهران: دادگستر، ۱۳۸۷.
۲. تسخیری، محمدعلی، پیرامون قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (توضیح مبانی و شرح الزامات قانون)، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۵.
۳. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها (جلد ۱)، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳.

ب) مقاله

۱. آقای طوق، مسلم و مهدی ناصر، «چالش‌های حفاظت از داده‌های خصوصی در حوزه اینترنت اشیا: مطالعه تطبیقی حقوق ایران و اتحادیه اروپا»، فصل‌نامه حقوق اداری، ۱۳۹۹، دوره هفتم، شماره ۲۳.
۲. آقای طوق، مسلم و مهدی ناصر، «سیاست‌گذاری ارزش‌های مجازی: کشاکش میان امنیت جامعه و حقوق اساسی مردم»، فصل‌نامه حقوق اداری، ۱۴۰۰، دوره هشتم، شماره ۲۶.
۳. امینی، منصور و محمد میری، «داده‌های الکترونیکی به مانند پول»، مجله تحقیقات حقوقی، ۱۳۹۳، شماره ۱۶.
۴. باباپور، محمد و امیر جوادی، «ضرورت مقررات‌گذاری ارزش‌های دیجیتال و تبیین موانع ساختاری»، مجله اندیشه حقوقی، ۱۳۹۹، شماره ۴۶.
۵. بهره‌مند، حمید و امیرکیا عامری ثانی، «چالش‌ها و راهکارهای جرم‌یابی پول‌شویی از طریق ارزش‌های رمزنگاری‌شده»، مجله کارگاه، ۱۳۹۸، شماره ۴۶.
۶. حسینی، حسین و افشار آذری متین، «پیش‌گیری از جرم پول‌شویی در نظام پولی و بانکی»، مجله آموزه‌های حقوق کیفری، ۱۳۹۴، دوره دوازدهم، شماره ۱۰.
۷. حسینی، سعید و همکاران، «خوانشی نهادی از نظام مسائل سیاست‌گذاری در حقوق مالکیت (مطالعه موردی: صنعت نفت ایران)»، پژوهش‌نامه حقوق اسلامی، ۱۳۹۳، دوره پانزدهم، شماره ۴۰.
۸. خادمان، محمود و همکاران، «شناسایی ماهیت حقوقی رمزارزها با تحلیل ساختاری آن‌ها در نظام حقوقی ایران»، مجله حقوقی دادگستری، ۱۴۰۰، دوره هشتم و پنجم، شماره ۱۱۵.

۹. رحیمی، فتح‌الله و سحر شریفیان، «موقعیت رمزارزهای دیجیتال در نظام ملی و بین‌المللی»، دوفصل‌نامه حقوق قراردادها و فناوری‌های نوین، ۱۳۹۹، دوره اول، شماره ۱.
۱۰. روشن، محمد و همکاران، «بررسی وضعیت فقهی و حقوقی بیت‌کوین»، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی، ۱۳۹۸، شماره ۸۷.
۱۱. زارع، امیر و حسن بهرامی، «ماهیت‌شناسی رمزارزها و تبیین چالش‌های بنیادین آن‌ها در نظام حقوقی ایران»، کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق و پژوهش‌های دینی، ۱۳۹۹.
۱۲. سید حسینی، میرمیثم و میثم دعایی، «بیت‌کوین، نخستین پول مجازی»، ماه‌نامه بورس، ۱۳۹۷، شماره ۱۱۴ و ۱۱۵.
۱۳. سیف، الله‌مراد، «مفهوم‌شناسی امنیت اقتصادی»، فصل‌نامه آفاق امنیت، ۱۳۸۹، سال سوم، شماره ۹.
۱۴. شاملو، باقر و عارف خلیلی پاچی، «چالش‌های حقوقی - اقتصادی ارزهای مجازی برای نظام‌های سیاسی در پرتو نظریه جای‌گزینی»، فصل‌نامه علمی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۹۹، دوره دوازدهم، شماره ۱.
۱۵. شیرازی، حسین، «تنظیم‌گری به جای تصدی‌گری در سیاست‌گذاری (مطالعه موردی: الگوی تعامل نهاد کتابخانه‌های عمومی و بخش کتابخانه‌های شهرداری تهران)»، مجله دولت‌پژوهی، ۱۳۹۸، دوره پنجم، شماره ۲۰.
۱۶. صابری، مریم و بهاره خواجه‌پور، «چالش‌ها و راهکارهای تنظیم‌گری مبادلات و سرمایه‌گذاری رمزارز در ایران»، نخستین کنفرانس بین‌المللی بلاک‌چین رمزارزها و اقتصاد جهانی، ۱۴۰۰.
۱۷. طهماسبی آشتیانی، سعید، «تنظیم‌گری صنعت استخراج رمزارزها، از چالش امنیتی تا فرصت اقتصادی» (گزارش پژوهشی)، تهران: اندیشکده حکمرانی شریف، ۱۳۹۷.
۱۸. عبدی‌پور، ابراهیم، «تحلیل حقوقی ماهیت پول الکترونیکی»، حقوق خصوصی، ۱۳۸۹، سال هفتم، شماره ۱۶.
۱۹. فتح‌اللهی، حانیه و رضا عزمی، «ارائه یک مکانیزم پرداخت امن مبتنی بر پول دیجیتال»، هفتمین همایش ملی بانکداری الکترونیک و نظام‌های پرداخت، ۱۳۹۶.
۲۰. فراتی، مریم و همکاران، «بیت‌کوین، پول شویی و راهکارهای مقابله»، فصل‌نامه تحقیقات حقوقی بین‌المللی، ۱۳۹۹، دوره سیزدهم، شماره ۵۰.
۲۱. قاسمی، ناصر، «فرصت‌ها و تهدیدات ارزهای دیجیتال: مطالعه موردی کشورهای منتخب شرق آسیا»، مجله سیاست جهانی، ۱۴۰۰، دوره دهم، شماره ۳.

۲۲. مانسورا، جفری اچ. «بررسی اجمالی مقررات ارز دیجیتال و پی‌آمدهای قانونی آن»، پژوهش‌نامه حقوق فارس، ۱۳۹۷، شماره ۱.
۲۳. محمودی، اصغر، «تحلیل ارزش‌های مجازی در پرتو فقه»، فصل‌نامه مطالعات حقوق خصوصی، ۱۳۹۸، سال چهل و نهم، شماره ۳.
۲۴. منظور، داوود و مهدی بادی‌پور، «نظارت در سیستم بانکی با تکیه بر اصول نظارتی کمیته بال به عنوان ناظر بین‌الملل»، نشریه راهبرد، ۱۳۸۷، شماره ۱۳.
۲۵. میرزاخانی، رضا و همکاران، «بیت‌کوین و ماهیت مالی و فقهی پول مجازی»، گروه بازارها و ابزارهای مالی مرکز پژوهش توسعه مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۳۹۶.
۲۶. نبوی، سید مهدی و محمود صابر، «مطالعه تطبیقی چالش‌های نظام عدالت کیفری ایران در دادرسی جرایم مرتبط با ارزش‌های مجازی»، فصل‌نامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۳۹۹، دوره بیست و سوم، شماره ۱.
۲۷. نواب‌پور، علی‌رضا و همکاران، «تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری شده (مورد مطالعه: بیت‌کوین)»، اقتصاد اسلامی، ۱۳۹۷، شماره ۷۲.
۲۸. نوری، مهدی و حامد نجفی جزه، «بررسی تنظیم‌گری استخراج رمزارزها در اقتصاد ایران با رویکرد نظریه بازی‌ها»، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۱۴۰۰، دوره یازدهم، شماره ۳۹.
۲۹. نوری، مهدی و علی‌رضا نواب‌پور، «تحلیل ماهیت پولی رمزارزها در اقتصاد با تأکید بر مقایسه نوسانات رمزارزهای منتخب با نوسانات یورو، دلار و طلا»، فصل‌نامه اقتصاد دفاع دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، گروه منابع و اقتصاد دفاع، زمستان ۱۳۹۷، سال سوم، شماره ۱۰.

ج) پایان‌نامه

۱. نواب‌پور، علی‌رضا، «تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری شده»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت مالی، ۱۳۹۷.
۲. نوری، مهدی، «مدل‌سازی نوسانات نرخ ارز»، رساله دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه تهران، دانشکده اقتصاد، ۱۳۹۶.

2-Latin Source

1-Bach, David, & Newman, Abraham, Regulatory state. Encyclopedia Britannica, 2016,

Retrieved from: www.britannica.com/topic/regulatory-state

2-Borg, Joseph F. & Tessa Schembri with Partners, “The regulation of blockchain technology”, 2009, pp. 98-127

3-European Central Bank, Legal Working Paper Series, No. 7, July 1998.

4-Levi-Faur, David, “The Odyssey of the Regulatory State: Episode One: The Rescue of the Welfare State”, *Jerusalem Papers in Regulation & Governance*, 2011, 1(39).

5-Matta, M, I. Lunesu and M. Marchesi, “The predictor impact of Web search media on Bitcoin trading volumes”, 7th International Joint Conference on Knowledge Discovery, Knowledge Engineering and Knowledge Management (IC3K), 2011

Legal pathology of government regulation in the field of cryptocurrencies

Hossein Khodaverdi Arash *

Mohammad Razavi**

Mehdi Montazer***

Abstract: The increasing development of information technology and its increasing use in daily life, in addition to improving the quality of life through legitimate use, also causes harm to society. Cyberspace, which is one of the achievements of information technology, has provided the basis for various legal-financial developments. Encrypted or digital currencies that are not more than a few years old have become widely used in recent years. Today, with the introduction of cryptocurrencies such as bitcoin in different countries and their widespread use by the public, many ambiguities have been raised about their nature, and the acceptance of cryptocurrencies and virtual currency has had pros and cons, each of which to prove They point out their opinion for several reasons. On the other hand, due to the novelty of this phenomenon, the regulatory role of governments in this new area is significant and important, and due to the duty of governments to ensure the economic security of citizens and protect their rights. Individuals, government intervention in this new area, is essential. The research method in this research is descriptive-analytical and library method has been used in collecting resources.

Keywords: digital currency, cryptocurrencies, information technology, regulation, government.

*. PhD Student, Financial Law, Tehran Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. h.khodaverdi9258@gmail.com

** .Associate Professor of International Law, Amin University of Law Enforcement Sciences. (Corresponding Author) razavilawyer@gmail.com

***. Assistant Professor of Law, Damavand Branch, Islamic Azad University, Damavand, Iran. montazeri@damavandi.au.ac.ir